

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 355.232:614.8](73:477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14801034>

Міждисциплінарний аналіз готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України

Покалюк Віктор Миколайович

Кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри пожежної тактики та аварійно-рятувальних робіт факультету оперативно-рятувальних сил Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України, 18034, Україна, м. Черкаси, вул. Онопрієнка 8, <https://orcid.org/0000-0001-8706-7096>

Прийнято: 15.09.2024 | Опубліковано: 29.09.2024

Анотація. Стаття присвячена висвітленню результатів дослідницько-експериментальної перевірки ефективності авторської системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України. Експериментальне дослідження, у ході якого було апробовано авторську концепцію та розроблену систему підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України, здійснювалось в структурних підрозділах (відділеннях професійного (професійно-технічного) навчання) закладів вищої освіти Державної служби України з надзвичайних ситуацій та у відомчих закладах професійної

(професійно-технічної) освіти, (в складі аварійно-рятувальних загонів спеціального призначення). Відповідно до визначеної мети виокремлено такі завдання експериментального дослідження: дослідження стану готовності; обґрунтування структури готовності; діагностика готовності, формування контрольної та експериментальної груп; організація та проведення формувального експерименту; аналіз динаміки рівнів готовності кваліфікованих робітників. Відповідно до розробленої системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту на константувальному етапі педагогічного експерименту визначено структурні компоненти готовності кваліфікованих робітників: мотиваційний, когнітивний, операційний та особистісний, які забезпечують умотивованість і цілеспрямованість, ефективність і результативність дій щодо підготовки кваліфікованих робітників. Для визначення рівня готовності кваліфікованих робітників, обґрунтовано такі критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, емоційно-вольовий та діяльнісно-результативний. Виокремлення критеріїв та їх показників дало змогу визначити рівні готовності: високий, середній, достатній. Результати формувального етапу експерименту підтвердили правомірність та ефективність розробленої системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України.

Ключові слова. Кваліфікований робітник, Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту, професійна діяльність, експериментальна робота, педагогічний експеримент.

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

**Interdisciplinary analysis of the readiness of qualified workers for
professional activity in the Operational Rescue Service
of Civil Protection of Ukraine**

Pokaliuk Viktor Mykolaiovych

PhD in technical sciences, docent, Head of the Chair of Fire Tactics and Emergency Rescue Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of National University of Civil Protection of Ukraine, 18034, Ukraine, Cherkasy, Onoprienko street 8, <https://orcid.org/0000-0001-8706-7096>

Abstract. The article is devoted to highlighting the results of the research and experimental verification of the effectiveness of the author's system of training qualified workers for professional activity in the Operational and Rescue Service of Civil Protection of Ukraine. The experimental study, during which the author's concept and the developed system of training qualified workers for professional activity in the Operational and Rescue Service of Civil Protection of Ukraine were tested, was carried out in structural units (departments of professional (vocational and technical) education) of higher education institutions of State Emergency Service of Ukraine and in departmental institutions of professional (vocational and technical) education (as part of special purpose emergency and rescue units). In accordance with the defined goal, the following tasks of the experimental study were identified: study of the state of readiness; justification of the structure of readiness; diagnostics of readiness, formation of control and experimental groups; organization and conduct of a formative experiment; analysis of the dynamics of the levels of readiness of qualified workers. According to the constructed model of the system of training qualified workers for professional activity in the Operational and Rescue Service of Civil Protection, at the constant stage of the pedagogical experiment, the

structural components of the readiness of qualified workers were determined: motivational, cognitive, operational and personal, which ensure motivation and purposefulness, efficiency and effectiveness of actions to train qualified workers. To determine the level of preparedness of qualified workers, the following criteria were substantiated: motivational-value, cognitive-informational, emotional-volitional and activity-resultant ones. The identification of criteria and their indicators made it possible to determine the levels of preparedness: high, medium, sufficient. The results of the formative stage of the experiment confirmed the legitimacy and effectiveness of the developed system for training qualified workers for professional activity in the Operational Rescue Service of Civil Protection of Ukraine.

Keywords. Skilled worker, the Operational and Rescue Service of Civil Protection, professional activity, experimental work, pedagogical experiment.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми забезпечення природної та техногенної безпеки зумовлена зростанням загроз життю і здоров'ю людей, збитків та шкоди територіям, спричиненими військовими діями, небезпечними природними явищами, промисловими аваріями й катастрофами. Ризики виникнення надзвичайних ситуацій воєнного, природного і техногенного характеру постійно зростають.

За даними Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту [1] упродовж 2023 року в Україні виникло (zareestrovano) 67934 пожежі, під час яких пожеж загинуло 1472 людини, у тому числі 40 дітей; 1551 людина отримала травми, у тому числі 145 дітей. Матеріальні втрати від пожеж в нашій державі склали 80 млрд 517 млн 865 тис. грн, у тому числі прямі збитки становлять 23 млрд 89 млн 448 тис. грн, побічні – 59 млрд 428 млн 416 тис. грн.

Для виконання оперативно-тактичних дій з рятування людей, гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій необхідно підвищувати рівень професійної підготовленості особового складу оперативних розрахунків пожежно-рятувальних, аварійно-рятувальних підрозділів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійної підготовки рятувальників входять до кола наукових інтересів вітчизняних дослідників. Аналіз наукових праць цих науковців свідчить, що вони досліджували широке коло проблем, зокрема: теоретичні та методичні аспекти підготовки фахівців служб з надзвичайних ситуацій (О. В. Бикова [2], Н. Я. Вовчаста [3], М. М. Козяр, А. В. Литвин [7], М. С. Коваль [6]); зарубіжний досвід підготовки працівників оперативно-рятувальних служб (О. Б. Гада [4], О. В. Повстин [12], О. А. Іващенко [5]); педагогічні та психологічні умови підготовки і підвищення кваліфікації оперативно-рятувальних працівників (Н. Я. Вовчаста [3], В. М. Михайлов [9], Ю. С. Таймасов [16]); формування компетентностей фахівців служб з надзвичайних ситуацій (О. А. Іващенко [5]; Р. І. Сірко [15], Ю. В. Панімаш [11]).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз науково-педагогічної літератури та вивчення практичної діяльності закладів освіти, які здійснюють професійну підготовку рятувальників, засвідчили відсутність конкретного дослідження, у якому було б обґрунтовано систему підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України.

Вирішення цієї проблеми зумовило необхідність проведення експериментального дослідження, у ході якого було апробовано авторську концепцію та розроблену систему підготовки кваліфікованих робітників до

професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України, проаналізовано отримані результати.

Стаття покликана визначити педагогічну доцільність застосування авторської системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): перевірка ефективності авторської системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілеспрямовані зміни, що були теоретично спроектовані нами і внесені до традиційного процесу підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України у відомчих закладах освіти, дозволили провести експериментальне дослідження, що мало на меті з'ясувати ефективність авторської концепції, та розробленої системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту.

Під час проведення експериментальної роботи було забезпечено дотримання вимог до наукового дослідження, зокрема: об'єктивності (система підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України розглядалася без впливу суб'єктивних поглядів дослідника), комплексності (максимальне врахування різноманітних аспектів професійної підготовки зазначеної категорії персоналу), а також внутрішньої валідності (відповідність експериментальних впливів меті дослідження у сфері професійної підготовки) і зовнішньої валідності (репрезентативність і можливість поширення результатів на всю сукупність педагогічних явищ, пов'язаних із професійною

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ: НАУКОВІ ЗАПИСКИ

підготовкою кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України).

Експериментальне дослідження проведено на базі Національного університету цивільного захисту України, Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України, Вищого професійного училища Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Вінниця), навчальних пунктів аварійно-рятувальних загонів спеціального призначення Головних управлінь ДСНС України у Київській, Житомирській, Чернівецькій, Рівненській і Івано-Франківській областях.

До участі в експерименті було залучено 395 учасників, із них 376 слухачів відомчих професійних (професійно-технічних) закладів освіти (186 осіб – КГ, 190 – ЕГ) і 19 педагогічних працівників (експертів), які готують кваліфікованих робітників для структурних підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту України.

Експериментальне дослідження проходило впродовж 2018 – 2023 років та охоплювало три взаємопов'язані етапи педагогічного експерименту: пошуково-аналітичний, організаційно-експериментальний, підсумковий.

Після завершення експериментальної роботи було перевірено результативність запропонованої концепції та системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України. Діагностику сформованості у слухачів готовності до професійної діяльності після формувального етапу експерименту було здійснено за допомогою тих же методик, що й на констатувальному етапі дослідження. Це дозволило з'ясувати об'єктивну картину динаміки її формування за експериментальною методикою.

Результати формувального зрізу, щодо рівнів готовності кваліфікованих

робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України за кожним критерієм наводимо в табл. 1.

Таблиця 1

Рівні готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України (після експерименту)

Критерії	Групи	Рівні					
		Достатній		Середній		Високий	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Мотиваційно-ціннісний	ЕГ (190)	96	50,53	53	27,89	41	21,58
	КГ (186)	122	65,59	47	25,27	17	9,14
Когнітивно-орієнтаційний	ЕГ (190)	101	53,16	54	28,42	35	38,42
	КГ (186)	128	68,82	40	21,51	18	9,67
Операційно-результативний	ЕГ (190)	98	51,58	53	27,89	39	20,53
	КГ (186)	120	64,52	47	25,27	19	10,21
Емоційно-вольовий	ЕГ (190)	100	52,63	52	27,37	38	20,00
	КГ (186)	123	66,13	45	24,19	18	9,68
Узагальнений показник	ЕГ (190)	99	52,11	53	27,89	38	20,00
	КГ (186)	123	66,13	45	24,19	18	9,68

Джерело: власна розробка автора

За результатами формувального етапу педагогічного експерименту з'ясовано, що:

високий рівень готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України зафіксовано у 9,68% (18) осіб КГ та 20,00% (38) осіб ЕГ;

середній рівень готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України – у 24,19% респондентів (45) КГ та 27,89% (53) респондентів ЕГ;

достатній рівень готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України – у 66,13% респондентів (123) КГ та 52,11% респондентів ЕГ.

Результати діагностики загального рівня готовності узагальнено в таблиці 2.

Таблиця 2

Зведені показники рівнів готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України

Групи	Етапи експерименту	Рівні готовності та кількість викладачів (КС)					
		Низький		Середній		Високий	
		КС абс.	%	КС абс.	%	КС абс.	%
ЕГ (190)	Констатувальний	143	75,26	38	20,00	9	4,74
	Формувальний	99	52,11	53	27,89	38	20,00
КГ (186)	Констатувальний	140	75,27	37	19,89	9	4,84
	Формувальний	123	66,13	45	24,19	18	9,68

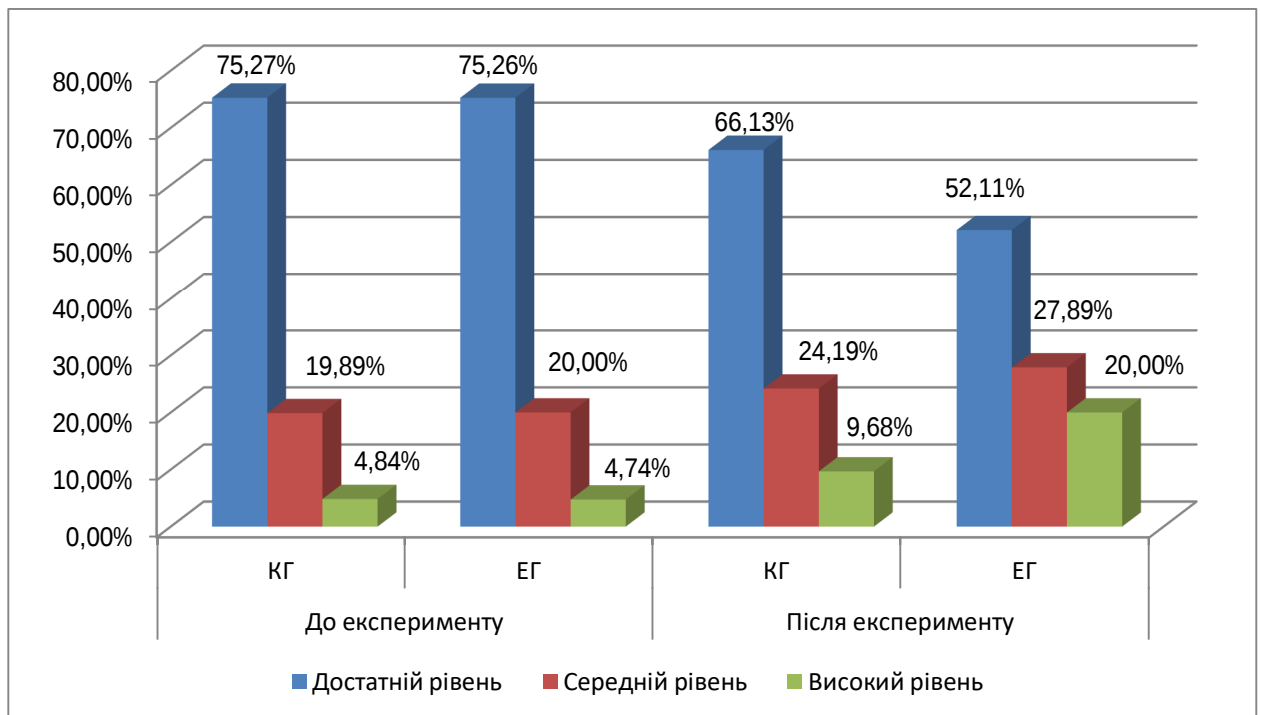
Джерело: власна розробка автора

Дані з таблиці 2 візуалізовано графічним методом на рисунку 1.

Рисунок 1

Динаміка загального рівня готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України

Джерело: власна розробка автора

Як свідчать результати, наведені в таблицях 1, 2 та діаграми на рисунку 1, після проведення формувального етапу педагогічного експерименту у респондентів ЕГ значно підвищилися показники високого рівня готовності до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України, відповідно, значно знизилися показники достатнього рівня.

Отримані результати діагностики загального рівня готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України свідчать, що високий рівень

готовності в КГ зріс лише на 4,84%, у той час як в ЕГ він зріс на 15,26%; середній рівень готовності в КГ зріс 4,30%, а в ЕГ – на 7,89%; достатній рівень готовності респондентів в КГ знизився на 9,14%, а в ЕГ – на 23,15%.

Для перевірки достовірності отриманих під час формувального етапу педагогічного експерименту висновків і гіпотези дослідження проведено статистичний аналіз методами статистичної обробки (непараметричний критерій Пірсона χ^2) експериментальних даних для з'ясування того факту, що різниця показників у ЕГ та КГ є суттєвою, тобто наслідком впровадження розробленої системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України (концептуальної моделі та педагогічних умов), а не впливом випадкових факторів.

Отже, нульова гіпотеза H_0 : експериментальна та контрольна вибірки за рівнем готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України за досліджуваним критерієм χ^2 однорідні; альтернативна гіпотеза H_1 : експериментальна та контрольна вибірки різні за рівнем готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України за досліджуваним критерієм χ^2 .

Результати статистичної перевірки формувального етапу педагогічного експерименту за непараметричним критерієм Пірсона χ^2 представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Результати статистичної перевірки (формульальний етап педагогічного експерименту)

Критерії	Значення $\chi^2_{\text{емп}}$	$\chi^2_{\text{крит}}$	
		P=0,05	P=0,01
Мотиваційно-ціннісний	13,35091	5,991	9,21
Когнітивно-орієнтаційний	10,68000		
Операційно-результативний	9,43525		
Емоційно-вольовий	9,978785		
Загальний рівень готовності кваліфікованих робітників за рівнями готовності до професійної діяльності в оперативно-рятувальній службі цивільного захисту	10,34913		

Джерело: власна розробка автора

За результатами розрахунків можна зробити висновок про щільний позитивний кореляційний зв'язок між досліджуваними рівнями готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України в експериментальних групах на етапі формульального експерименту за різними критеріями, які суттєво впливають один на одного і в значній мірі визначають успішність професійного розвитку кваліфікованих робітників.

Результати формульального етапу експерименту підтвердили правомірність та ефективність системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України і дають підстави стверджувати, що мета дослідження

досягнута, визначені завдання виконані.

Висновки. Метою експериментального дослідження є наукове підтвердження ефективності системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України. Розроблено програму експериментального дослідження, яка відображає його мету, завдання та етапи. Відповідно до визначеної мети виокремлено такі завдання експериментального дослідження: дослідження стану готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності; обґрунтування структури готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності; діагностика готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності, формування контрольної та експериментальної груп; організація та проведення формувального експерименту; аналіз динаміки рівнів готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України.

Результати формувального етапу експерименту підтвердили правомірність та ефективність розробленої системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України.

Список використаних джерел

1. Аналітична довідка про пожежі та їх наслідки в Україні за 12 місяців 2023 року. URL: <https://idundcz.dsns.gov.ua/upload/2/0/1/8/2/6/2/analychna-dovidka-pro-pojeji-122023.pdf> (дата звернення: 17.08.2024).
2. Бикова О. В. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів пожежної охорони: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2001. 21 с.

3. Вовчаста Н. Я. Теоретичні і методичні засади професійної іншомовної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2019. 39 с.

4. Гада О. Б. Державне управління підготовкою фахівців сфери цивільного захисту: досвід республіки Польща для України: дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Національний університет цивільного захисту України. Харків, 2019. 250 с.

5. Іващенко О. А. Формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби у вищому навчальному закладі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кіровоград, 2013. 20 с.

6. Коваль М. С. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх працівників ДСНС України в інформаційно-освітньому середовищі закладу вищої освіти автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2020. 40 с.

7. Козяр М. М., Литвин А. В. Особливості підготовки фахівців цивільного захисту до діяльності в надзвичайних ситуаціях. Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2017. Вип 15. С. 199–208.

8. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: на допомогу здобувачам наукового ступеня. Львів: СПОЛОМ, 2014. 76 с.

9. Михайлов В. М. Система підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки у післядипломній освіті: реф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2022. 32 с.

10. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта у контексті теорії людського капіталу. Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні:

актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України). Збірник наукових праць. – К.: Видавничий дім «Сам», 2017. – С. 246-259.

11. Панімаш Ю. В. (2019). Педагогічні умови формування готовності до управлінської діяльності майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту засобами інтерактивного навчання. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки», (2).

12. Повстин О. В. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки до управлінської діяльності майбутніх фахівців у галузі безпеки людини. Дисертація на здобуття наук. ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 015 – професійна освіта (за спеціалізаціями), 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Львів, 2019. – 484 с.

13. Покалюк В. М., Маладика І. Г., Григор'ян М. Б. (2023) Тактична підготовка особового складу структурних підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту України: навчальний посібник / В. Покалюк, І. Маладика, М. Григор'ян – Черкаси: ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, - 158 с.

14. Покалюк В. М. (2024). Педагогічні умови підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України. Педагогічна Академія: наукові записки, (9). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14782797>

15. Сірко Р. І. Професійна підготовка майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби до діяльності в екстремальних умовах : монографія. Львів: ГАЛИЧ-ПРЕС, 2017. 482 с.

16. Таймасов Ю. С. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх фахівців служби цивільного захисту до самозбереження у професійній

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

діяльності: реф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2021. 40 с.